

אמרה מיכל בן-נפתלי בשם חנה ארנדט

הגותה של חנה ארנדט (1906-1975) קשה מלכתחילה. להוציא ספרה *אייכמן בירושלים* דומה ששאר ספריה (על *הטוטליטריות*, *המצב האנושי*, *על המהפכה*, *חשיבה ושיפוט*) מוכרים ליודעי תן מעטים בלבד. ספרה של מיכל בן-נפתלי *הביקור של חנה ארנדט* (מכון ון ליר / הקיבוץ המאוחד) מוסיף קושי על קושי לקורא ההדיוט (ואולי לא רק לו). נראה שזו נטייתה המולדת של המחברת, לסבך את המסובך ולפתל את הנפתל (אם לגזור ביטוי זה משמה), כפי שעשתה גם בספר קודם שתרגמה ופירשה *נפתולי כבל* על משנת הדקונסטרוקציה של ז'אק דרידה.

מיכל בן נפתלי

בעלת תוקף ציבורי.

בספרה של בן-נפתלי עורכת חנה ארנדט ארבעה ביקורים מדומיינים כאלה: אצל רחל פרנהאגן (עליה כתבה את מחקרה הראשון), אצל המשוררת דליה רביקוביץ, אצל הסופר היהודי סטפן צווייג, שהתאבד, ואצל מיכל בת שאול התנ"כית.

בשל ענייני בשירה התמקדתי בביקור השני הכולל שני חלקים: "הביקור אצל דליה רביקוביץ" ו"יד פלוני באמצע: על שירה של דליה רביקוביץ 'רחיפה בגובה נמוך', מסה".

החלק הראשון, לטעמי, סובל ממשל אופייני: זהו דיון פילוסופי מופשט, מכליל וצחיח, על אף הניסיון לשרטט פה ושם קווי אופי ייחודיים לכל דמות (כך, למשל, נפתחת התמונה הראשונה: "הן היו חייבות להיפגש, אשה עצובה מאוד ואשה כועסת מאוד, אחווה מטאפורית

בין שתי יחידות העומדות במריין". אולם כשהיא עוברת לשלב הטיעונים של כל אחת מהדוברות, הדברים נעשים מוקשים אף יותר מהטיעונים המקוריים בספריה של ארנדט, וזאת הן בשל תלישותם מכל הקשר והן בשל אופיים האקלקטי, הלקות מכתביה השונים של ארנדט, שגם "תרשים הזרימה" (תרשים הציטוטים) המובא בסוף כל פרק אינו מקל הרבה את הבנתו. כאשר היא שמה בפיה של רביקוביץ טיעונים פילוסופיים מורכבים אי אפשר שלא לחייך, משום שהתנסחות כזאת, כמדומני, היתה זרה תכלית זרות לדליה רביקוביץ. (כך, למשל, היא מדברת. "רביקוביץ: יש שהקצאת המשאבים הנוהגים בכל מרחב משתנה מן הקצה אל הקצה, באופן שאינו רק מהפך את סדר הקדימויות של המודל הנורמטיבי למול מציאות היסטורית טוטליטרית, אלא מעורר ספק שמא קיימים יותר ממודל אחד... עמ' 61).

לעומת זאת המסה על שירה של דליה רביקוביץ 'רחיפה בגובה נמוך', עניינית ומעניינת יותר. אני סבור שבן-נפתלי בחרה בשיר זה כי הפואטיקה שלו משקפת את אופן החשיבה עליו ממליצה ארנדט ב"חשיבה ושיפוט", כלומר חשיבה שהיא גם אינדיווידואלית וגם ציבורית, שיש בה גם קרבה אל האחר, וגם שמירת מרחק ממנו. השיר מקיים יחסי גומלין בין עולם

דומה שרעיון "הביקור" לקוח מספרה האחרון של ארנדט *חשיבה ושיפוט*, שנכתב לאחר *אייכמן בירושלים - הבנליות של הרוע*. מקורה של בנליות זו, כזכור, בכך שנעשתה בידי ביורוקרט צייתן חסר חשיבה רפלקסיבית. בספרה האחרון ביקשה ארנדט לתקן חסרון זה בהתנהגות האנושית. היא כותבת (בתרגומי מאנגלית): "לחשוב באמצעות מנטליות מורחבת פירושו, להניע את דמיוננו לערוך ביקור. ביקור כזה מאפשר לנו להפעיל פעולת שיפוט אינדיווידואלית שתהיה בה-בעת גם

משה גנן

שלושה סונטים

המכתבים	ל'ל	הם יחזרו
<p>ושוב אכתב על מכתבים אותם מינו, סודות עבר. הנה באים ימים, שבים מאותיות מתו מכבר.</p>	<p>בקוקיה אשכב ליד קברך: אורח לא קרוא. מי ומה הוא? איך נקלע לכאן? מדוע וגם איך, קבר זה, איש זר - " ? - פלם יתמהו.</p>	<p>אשנא את האומרים: "אחזר בסתו". דברם אף הבל, ריק, או כלום ושוא. הם מבטיחים, - מה הבטחתם? הם אהובים, אף מדברים כך סתם.</p>
<p>הוכוחים הישנים שנקברו ונשכחו, שמתו כבר לפני שנים, כהו, אבדו - או הכך הוא?</p>	<p>אהבתיה, חותם היית על לבבי כל הימים. ממך חיי ולא מספר. זכרה לא סר ממבוכי, ואת בי כמעין נובע, מקור סתר.</p>	<p>או נחוצים. שובם שזור תקוה כי עוד נראם. הלב יתור רחוק - הפל עוד ילבלב כגן ירק - אים אפוא. הם רחקו מכבר.</p>
<p>כי נכנסו לשנת, עמק. אף רגע, כבר קם מרבצו חלום עועים, במלא אימה</p>	<p>נדמה, נגולת. שקעת פאבן במבוך ימים. עתה חלקה אקנה לידך, ושם אשכב קרוב שוב, מיחל למלותיה, לוי למבט.</p>	<p>חדלתי לאמין, צפות שובם לשוא. הספנתי עם הרעיון כי סתו הנה הגיע, בא בתלון, עבר,</p>
<p>אריה וקוף לרוץ אמוק. ורחות רעות וארחות עקלקלות ללא מוצא.</p>	<p>החלטי, כצור שפעלו תמים אפעל. גא בזכות, ועם זאת ענו. הן אהבתיה. ולאיש כבר לא אכפת.</p>	<p>עפר ואפר כל הבטחתם. השכחו? נתק לבם מיד, כך סתם. או רק התלו, באיש כמוני תם?</p>